

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 7, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.717

*Л. Г. Олеценко,
старший викладач кафедри фінансів та банківської справи,
Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, м. Кременчук*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

*I. G. Oleschenko,
senior teacher of Banking and Finance Department,
Kremenchuk institute of Alfred Nobel Dnepropetrovsk University, Kremenchuk*

THE CURRENT STATE AND PROBLEMS OF LIQUIDITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

У статті проведено теоретичні дослідження у сфері банківської ліквідності. Розглянуто необхідність вдосконалення існуючих підходів до управління ліквідністю, побудови ефективного механізму прогнозування ліквідності комерційних банків з метою їх адаптації до сучасних умов функціонування банківської системи України.

The article is devoted to theoretical studies in the field of bank liquidity. The necessity of improvement of existing approaches to liquidity management, the building of effective mechanism of commercial banks' liquidity forecasting with the purpose of their adaptation to the banking system of Ukraine is considered.

Ключові слова: банківська система, банківська ліквідність, економічні нормативи ліквідності, надліквідність, дефіцит, внутрішні та зовнішні чинники, дохідність банку, стійкість банку.

Keywords: banking system, bank liquidity, economic norms of liquidity, super liquidity, deficit, internal and external factors, bank profitability, stability of the bank.

Постановка проблеми. Банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і у фінансовій системі держави. Від ліквідності банку залежить якість та повнота надання послуг клієнтам. Неліквідний банк не може виконувати свої функції і проводити операції з обслуговування клієнтів, його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, банк втрачає потенційний прибуток. Тому вирішення проблем ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі банку, а моніторинг ліквідності та вживання відповідних заходів щодо підтримання достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання кожного банку.

Виятково важлива роль ліквідності у життєдіяльності банку та підтриманні рівноваги банківської системи в цілому зумовлює доцільність централізованого регулювання ліквідності через установлення органами банківського нагляду обов'язкових нормативів ліквідності. Показники ліквідності встановлюються з урахуванням нагромадженого досвіду та конкретних економічних умов у країні і обов'язкові для виконання банками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день в науковій літературі існує досить багато праць вітчизняних та зарубіжних фахівців присвячених організаційним, правовим та економічним проблемам управління ліквідністю банківського сектора.

Питання управління ліквідністю комерційних банків розглядаються у працях таких вчених, теоретиків та практиків, як Л. Примостка, А. Мороз, Г. Карчева, О. Дзюблук, Г. Загорій, І. Волошин, М. Савлук, Т. Іванова, О. Мицак, І. Нужна, Д. Олійник, О. Лаврушин та інших. В їх працях висвітлені окремі підходи до управління ліквідністю комерційних банків, аналізуються показники ліквідності, вивчаються підходи до управління банківською ліквідністю. Разом з тим для багатьох українських банків проблема ліквідності є актуальною, тому постає необхідність розробки комплексного підходу до управління банківською ліквідністю в сучасних умовах економіки України.

Формулювання цілей статті. Дослідження тенденції функціонування банківського сектору та визначення ключових проблем, що перешкоджають його розвитку; узагальнення й класифікація факторів, що впливають на ліквідність банківського сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку банківської системи України одним із пріоритетних завдань є забезпечення стабільного функціонування та розвитку комерційних банків і банківської системи в цілому. Забезпечення фінансової стабільності банку – необхідна передумова ефективного управління економікою.

Фінансова стабільність будь-якого комерційного банку в першу чергу пов'язана із його ліквідністю. Ліквідність банку – це його здатність своєчасно виконувати свої зобов'язання при умові забезпечення можливості продовжувати свою діяльність. Інакше кажучи, суми його грошових коштів, які можна швидко мобілізувати з інших джерел, дають змогу вчасно виконувати зобов'язання, відображені в пасиві балансу [1]. Зокрема, з метою підтримання ліквідності, банк повинен мати певний резерв для виконання непередбачених зобов'язань, які можуть бути зумовлені як змінами стану грошового ринку, так і фінансовим станом клієнтів або банків-партнерів. Ліквідність банку є запорукою його стійкості, оскільки банк, який володіє достатнім рівнем ліквідності, може з мінімальними затратами для себе виконувати такі функції:

- проводити платежі за дорученням клієнтів;
- повертати кредиторам (вкладникам) кошти як з настанням терміну погашення, так і достроково;
- сплачувати випущені цінні папери;
- відповідати за зобов'язаннями, які можуть відбутися в майбутньому, в тому числі за позабалансовими зобов'язаннями [2, с. 436].

Іншими словами, ліквідність комерційного банку базується на постійній підтримці об'єктивно необхідного співвідношення між трьома її складовими – власним капіталом банку, залученими і розміщеними ним коштами шляхом оперативного управління їх структурними елементами. Ліквідність банку постійно змінюється під впливом попиту і пропозиції на грошові ресурси. Тому банк вважається ліквідним, якщо він має можливість постійно і безперервно виконувати свої зобов'язання, проводити активні операції та забезпечувати поповнення ліквідних коштів у будь-який момент часу через запозичення коштів на ринку за середньою ставкою або реалізацію своїх активів без суттєвої втрати їх вартості.

Ліквідність банківської установи знаходиться в обернено пропорційному зв'язку із його дохідністю. Чим більше активів банк тримає в ліквідній формі, тим менша їх частина залишається для отримання доходів, і навпаки. Тобто керівництво будь-якого банку постійно вирішує дилему «ліквідність – дохідність» [3].

Попит і пропозиція ліквідних коштів формуються під впливом чинників, що впливають на ліквідність банку. Банк повинен бути спроможним не лише усувати проблеми, виявлені за показниками своєї ліквідності, а й здійснювати тактичне і стратегічне управління ліквідністю на основі всебічного аналізу всіх

чинників, які тією чи іншою мірою впливають на можливість банку виконувати свої зобов'язання. Провідні науковці по-різному підходять до визначення і класифікації таких чинників.

Серпенінова Ю. С. виділяє дві великі групи чинників, які впливають на ліквідність банку: наявність у банку необхідної суми ліквідних коштів; можливість залучення ліквідних коштів шляхом їх запозичення чи продажу активів. Такий підхід базується на існуючих методах управління ліквідністю банків, але він не передбачає дослідження передумов вибору того чи іншого методу [4, с. 354].

Для банківських установ України питання ефективного управління ліквідністю є на сьогодні одним з найбільш актуальних. Такі фактори, як відсутність достатньої кількості платоспроможних позичальників, альтернативних кредитуванню напрямів інвестування коштів, недостатній рівень довіри населення до банківської системи, ставлять перед українськими банками надзвичайно складні завдання. У цій ситуації питання управління ліквідністю є життєво важливим для ефективної діяльності банківської системи в цілому. При цьому не слід забувати, що втрата банком своєї ліквідності може стати причиною втрати коштів або навіть банкрутства значної кількості його клієнтів. Це робить банківську ліквідність проблемою не лише економічного, але й суспільного значення.

В сучасних умовах в цілому по банківській системі України спостерігається значне перевищення показників ліквідності над нормативними значеннями (табл. 1 та рис. 1).

Таблиця 1.
Показники ліквідності по банківській системі України за період 2008 – 2012 роки [5]

Вид ліквідності	Нормативне значення	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Миттєва ліквідність	20	62,38	65,74	55,64	58,43	57,38
Поточна ліквідність	40	75,16	70,30	81,11	73,33	84,30
Короткострокова ліквідність	60	32,99	32,25	91,73	93,97	90,37

З даних таблиці видно, що миттєва ліквідність знижується (з 62,38 % до 57,38%) протягом всього аналізованого періоду, що свідчить про зменшення обсягів коштів банків на коррахунках і в той же час зростає попит на кредити рефінансування НБУ.

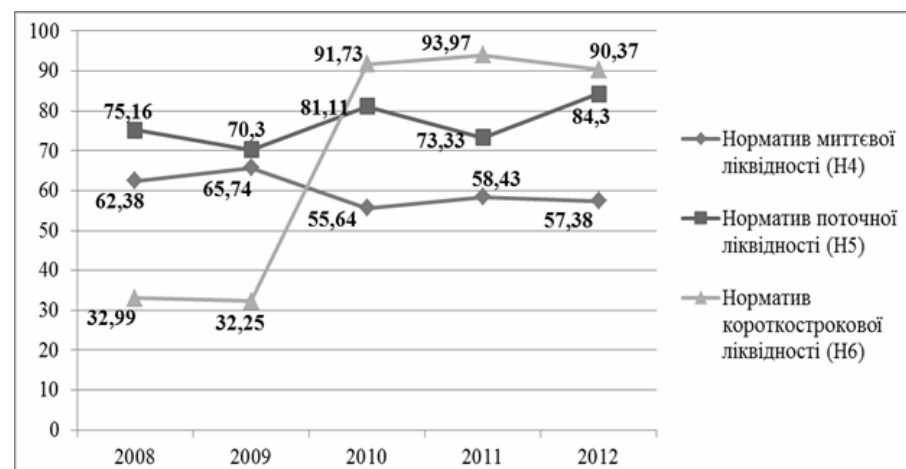

Рис. 1. Стан та динаміка ліквідності по банківській системі України за 2008 – 2012 роки

Щодо коефіцієнта поточної ліквідності, то протягом 5-ти років його значення значно варіювалося. Так, відповідно до офіційних даних НБУ [5], станом на 2010 рік показник становив 81,11%, на наступний 2011 рік – знизився до 73,33%, а станом на 2012 рік – знову підвищився (на 9,97%) і становив 84,3%.

Значення короткострокової ліквідності перевищують нормативні: на 2008 та 2009 роки короткострокова ліквідність була більш стабільною і становила 32,99 % та 32,25% відповідно (при нормативному значенні 20%). З 2010 року відбулися значні зміни в нормативах – нормативне значення зросло до 60%. І, як бачимо, в 2010 році значення коефіцієнта короткострокової ліквідності вже становило 91,73%. В 2011 році цей коефіцієнт зріс і дорівнював 93,97%. А в 2012р., в порівнянні з 2011р., відбулося невелике зниження на 3,6%.

По суті, виникає ситуація, коли, підвищуючи свою ліквідність, комерційні банки залучають на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток, що в кінцевому результаті може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатність виконати поточні зобов'язання.

Як зазначає В. Міщенко, це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, але неплатоспроможною. При цьому якщо припиняється надходження грошових коштів, то з часом подібна структура стає і неліквідною [6]. Варто зауважити, що шляхи та методи подібного «збереження ліквідності» є вкрай шкідливими для національної економіки і для самих банків. Адже в основному підвищення ліквідності, котре спостерігається у даний час, досягається значним нагромадженням вільних коштів на банківських рахунках, інвестиціями їх у валютні цінності або високоліквідні цінні папери.

Підвищуючи таким чином свою ліквідність, банки тим самим вилучають гроші з економічної системи і створюють на ринку дефіцит кредитних ресурсів. Як наслідок, їхні ж клієнти лишаться зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності, потрапляють у скрутне фінансове становище, мають проблеми зі сплатою раніше узятих кредитів і, зрештою, наближаються до межі банкрутства. З одного боку, значна акумуляція комерційними банками валюти дійсно підвищує їх стабільність, проте з іншого – сприяє невинновданому азіотажу та паніці на валютному ринку, що призводить до суттєвого знецінення національної грошової одиниці і чергових проблем з виконанням зобов'язань позичальниками, котрі залучали позички саме у валюті.

Ще одним негативним моментом надлишкової ліквідності є те, що банки, акумулюючи гроші на своїх рахунках, просто перестають на них заробляти. А пов'язане з дефіцитом позичкового капіталу зростання кредитних відсоткових ставок ще більш поглиблює кризу, відлякуючи потенційних позичальників і створюючи додаткові перепони для ефективного використання банківських ресурсів [6].

На сьогоднішній день банківська система України перебуває в «пастці ліквідності». Таку думку в ході 6-ї щорічної конференції інституту Адама Сміта Українського банківського форуму озвучив голова правління «Першого українського міжнародного банку» (ПУМБ) Костянтин Вайсман. «Протягом трьох останніх місяців спостерігається відтік депозитів з банківської системи. Це викликано очікуваннями і негативними настроями, які постійно підігриваються. Банки повинні стежити за своєю ліквідністю постійно, а не тільки в момент кризи. Виникає проблема балансу банківської системи, знову ж викликана довірою, це величезна кількість валюти і брак гривні. Це називається «пастка ліквідності», «сидять на грошах», відповідно, виникає нестача гривні і надлишок долара... і немає механізмів абсорбування цієї доларової ліквідності», – відзначив голова правління [7, с. 150].

Прогнози експертів, стосовно майбутніх перспектив банківської системи України також не дуже втішні. За словами Вадима Березовика, голови правління банку «Форум» (Commerzbank Group), всю першу половину минулого року спостерігалася тенденція до зниження ставок за депозитами і як наслідок – за кредитами. Ця тенденція була в останньому кварталі, коли багато банків зазнали браку ліквідності, і вартість ресурсів пішла вгору. Він припустив, що в другому кварталі 2013 року ставки залишаться на існуючому рівні, однак вже з літа можуть відновити зниження. Це залежатиме від загальної економічної ситуації, а також від регуляторної політики. «У 2013 році значною мірою продовжать розвиток тенденції, які намітилися в 2012 році, – зазначає Катерина Федоровська, директор департаменту роздрібних продуктів «ВТБ Банку». Криза ліквідності, як і раніше актуальна, тому що її фундаментальні основи продовжують існувати – проблеми державних фінансів в Україні і за кордоном, а також спекулятивні (девальваційні) очікування більшості економічних агентів. Відповідно, фінансовим установам доведеться докладати максимум зусиль, щоб залучити необхідні ресурси, у тому числі і від населення. Імовірно, що з перемінним успіхом актуальність забезпечення ресурсами

буде зберігатися протягом всього року» [7, с. 151].

Досліджуючи стан ліквідності банківської системи України доходимо висновку, що проблема забезпечення достатньої ліквідності комерційного банку не вирішена. Питання підтримання платоспроможності банків залишається відкритим. З метою забезпечення більш ефективного управління ліквідністю Національний банк України вносить зміни та доповнення до вже існуючих інструкцій, замість того, щоб розробляти нові.

Це, на даний момент, одна з проблем банківської системи України, так як внесення змін не міняє основи підходу. Практика показала, що існуючих методів і методик не достатньо для боротьби з надлишковою ліквідністю. Для підвищення ефективності управління ліквідністю та подолання існуючих недоліків в банківській системі України необхідний комплексний підхід і зусилля багатьох суб'єктів, зокрема НБУ, уряду та безпосередньо самих банків.

Узагальнюючи різні погляди щодо чинників, які впливають на ліквідність банку, можемо класифікувати їх на внутрішні та зовнішні (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація чинників, що впливають на ліквідність банку

На відміну від внутрішніх чинників, зовнішні є неконтрольованими зі сторони банків. Через це особливої уваги набуває аналіз і прогнозування впливу зовнішніх чинників.

Значно впливає на ліквідність банків загальний стан та розвиток економіки країни. Нестабільний і послаблений стан економіки спричиняє недовіру клієнтів та інвесторів до банківської системи. Це призводить до відтоку депозитів з банків, погіршення якості кредитного портфелю і послаблення ліквідності.

Нерівномірність регіонального розвитку економіки обумовлює необхідність прогнозування грошових потоків залежно від територіального розташування структурних підрозділів банку.

Від коливань попиту населення та суб'єктів господарювання на депозити та кредити залежать обсяги банківських операцій, що безпосередньо впливає на ліквідність банку. Найвність інфляційних очікувань і рівень інфляції визначають стратегічні напрями банківської політики. В першу чергу, це стосується оцінки строковості залучених коштів та збільшення обсягів довгострокових кредитів, адже рівень інфляції впливає на розмір процентних ставок [4, с. 356].

У зв'язку з процесами глобалізації та світової інтеграції вагомим чинником можна вважати стан світової економіки. Дане питання набуває особливої актуальності через загострення світової фінансової кризи.

На окрему увагу останнім часом заслуговує вплив політичної ситуації на ті чи інші явища, включаючи банківський сектор і ліквідність банків зокрема. Нестабільна політична ситуація призводить до постійної зміни законодавства, вимог до банків, частого перегляду податків. Це майже унеможливило планування банківської політики, створює додаткові перешкоди в управлінні ліквідністю банків.

На нашу думку, варто також виділити соціальні чинники, до яких віднесено середній рівень доходів, витрат і заощаджень населення, прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату, обсяги соціальних виплат населенню тощо. Соціальні чинники обумовлюють бажання і спроможність населення користуватися банківськими послугами. Так, збільшення заощаджень фізичних осіб сприяє зростанню пропозиції ліквідних коштів.

Варто зауважити, що одним з найбільш вагомих зовнішніх чинників, що впливають на ліквідність банку, є політика Національного банку України, що здійснюється через систему державного нагляду і регулювання діяльності банків. Національний банк встановлює і контролює обов'язкові нормативи ліквідності для банків, надає кредити для підтримки ліквідності, впливає на функціонування міжбанківського ринку, встановлюючи обов'язкові резерви банків, регулюючи загально грошову масу, рівень інфляції та стан валютного ринку.

Поряд із зовнішніми чинниками, на ліквідність банку впливають внутрішні чинники. Від репутації, розміру, фінансового стану, кількості клієнтів значною мірою залежать можливості банку щодо залучення депозитів, налагодження зв'язків з партнерами та інвесторами, що впливає на якість і структуру активів і пасивів.

Необхідною умовою збільшення обсягу клієнтів банку є кваліфікація і досвід персоналу, що також впливає на якість банківських послуг і підвищує імідж банку. Рівень кваліфікації персоналу характеризується відповідними навичками і знаннями персоналу, що визначає практичні можливості банку щодо впровадження банківської політики. Отже, ефективність діяльності банку, його конкурентоспроможність значною мірою залежать від компетенції банківських працівників приймати відповідні рішення щодо управління ліквідністю банку.

Банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів, забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами, формувати оптимальну структуру активів із збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів і всіх інших клієнтів [8, с. 39].

Чинники впливу на ліквідність банку можна розглядати як корисну інформацію для прийняття управлінських рішень. Недостатній рівень ліквідності спричиняє не лише неможливість банку розраховуватись за своїми зобов'язаннями, а й неможливість залучення коштів для стабільного та ефективного функціонування. Для запобігання таким негативним явищам потрібно враховувати всі чинники, що здійснюють вплив на ліквідність банку.

Висновки. Отже, розглянувши сутність проблеми банківської ліквідності та сучасний стан банківської системи України, можемо зробити висновки, що попит на ліквідні кошти рідко дорівнює їх пропозиції в будь-який момент часу, тому банк постійно має справу або з дефіцитом ліквідних коштів, або з їх надлишком. Дефіцит ліквідних коштів призводить до виникнення ризику втрати ліквідності, порушення нормативних вимог центральних банків, штрафних санкцій і – що найнебезпечніше для банку – до втрати депозитів. І навпаки, невикористано високий рівень ліквідності породжує дилему «ліквідність – прибутковість», адже найліквідніші активи не генерують доходів. Якщо фактична ліквідність значно перевищує необхідний рівень або встановлені нормативи, то діяльність банку негативно оцінюється акціонерами, адже не використані можливості щодо отримання прибутку призводять до зниження вартості бізнесу.

Як бачимо з проведеного дослідження, банківська ліквідність відіграє життєво важливу роль як у діяльності окремого банку, так і у фінансовій системі держави. Неліквідний банк не може виконувати свої функції і проводить операції з обслуговування клієнтів, його рейтинг знижується, що значно ускладнює запозичення коштів із зовнішніх джерел, банк втрачає потенційний прибуток.

Тому вирішення проблеми ліквідності повинно мати найвищий пріоритет у роботі банку, а моніторинг ліквідності та вживання відповідних заходів щодо

підтримання достатнього рівня ліквідності є неодмінною умовою самозбереження та виживання кожного банку.

Література.

1. Ліквідність банку [Електронний ресурс] / Вікіпедія Свободна енциклопедія – Режим доступу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Ликвидность_банка – Ліквідність банку – Вікіпедія
2. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с. – ISBN 966-574-453-4
3. Волошин І.В. Рішення дилеми «ліквідність – дохід» для банківських ресурсів з логнормальним розподілом / І.В. Волошин, Я.А. Волошина // Бізнес і банки. – 2002. – № 41 (623), жовтень.
4. Серпенінова Ю. С. Чинники, що впливають на ліквідність банку / Ю. С. Серпенінова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Вип. 24. – Суми : УАБС НБУ, 2009. – С. 354–359.
5. Офіційний сайт Національного банку України, розділ статистика. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
6. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна суть, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 6–9.
7. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності факультету економіки та менеджменту СумДУ (м. Суми, 3–5 квітня 2012 року) : у 8 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – Т. 7. – 170 с.
8. Краснов С. Ліквідність банків України та їхня кредитна політика в умовах переходу до ринкової економіки / С. Краснов // Банківська справа. – 2004. – № 5. – С. 37–39.

References.

1. Likvidnost' banka [Elektronnyi resurs] / Vikipediya Svobodnaya enciklopediya – Rezhim dostupa : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Likvidnost' banka](http://ru.wikipedia.org/wiki/Likvidnost'_banka) – Likvidnost' banka – Vikipediya
2. Gerasimovich A.M. Analiz bankivs'koi diyal'nosti : pidruchnik / A. M. Gerasimovich, M. D. Alekseenko, I. M. Parasii-Vergunenکو. – K. : KNEU, 2004. – 599 s. – ISBN 966-574-453-4
3. Voloshin I.V. Rishennya dilemi «likvidnist' – doxid» dlya bankivs'kix resursiv z lognormal'nim rozpodilom / I.V. Voloshin, YA.A. Voloshina // Biznes i banki. – 2002. – № 41 (623), zhovten'.
4. Serpeninova YU. S. CHinniki, scho vplivayut' na likvidnist' банку / YU. S. Serpeninova // Problemi i perspektivi rozvitku bankivs'koi sistemi Ukraini : zb. nauk. pr. – Vip. 24. – Sumi : UABS NBU, 2009. – S. 354–359.
5. Oficiinii sait Nacional'nogo банку Ukraini, rozdil statistika. – [Elektronnii resurs] – Rezhim dostupu: <http://www.nbu.gov.ua>.
6. Mischenko V. Likvidnist' bankivs'koi sistemi: ekonomichna sut', struktura i metodologichni pidxid do analizu / V. Mischenko, A. Somik // Visnik Nacional'nogo банку Ukraini. – 2008. – № 11. – S. 6–9.
7. Ekonomichni problemi stalogo rozvitku : materialy dopovidei Mizhnarodnoi nauково-praktichnoi konferencii, prisvyachenoї 20-richchyu naukovoi diyal'nosti fakul'tetu ekonomiki ta menedzhmentu SumDU (m. Sumi, 3–5 kvitnya 2012 roku) : u 8 t. / za zag. red. O. V. Prokopenko. – Sumi : Sums'kii derzhavnii universitet, 2012. – T. 7. – 170 s.
8. Krasnov S. Likvidnist' bankiv Ukraini ta ixnya kreditna politika v umovax perexodu do rinkovoi ekonomiki / S. Krasnov // Bankivs'ka справа. – 2004. – № 5. – S. 37–39.

Стаття надійшла до редакції 20.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"